

Świadczenia z pracowniczych planów kapitałowych

Sebastian JAKUBOWSKI¹
Uniwersytet Wrocławski

Złożono: 2 lipca 2019; Zaakceptowano do druku: 1 września 2019; Opublikowano: 8 października 2019

Streszczenie. Artykuł zawiera szczegółową analizę ustawowych form wypłat środków z rachunku uczestnika pracowniczych planów kapitałowych (PPK). Pierwszym celem artykułu jest wyodrębnienie dopuszczalnych przez prawo form wypłat środków zgromadzonych na rachunku uczestnika PPK. Drugim celem jest ustalenie, czy poszczególne formy wypłat z PPK chronią uczestnika przed indywidualnym ryzykiem długowieczności i jego negatywnymi finansowymi skutkami. Ustawa o PPK przewiduje kilka sposobów wypłaty środków z rachunku w pracowniczym planie kapitałowym. Podstawową przesłanką dokonania wypłaty przez uczestnika jest osiągnięcie przez niego 60. roku życia. W tym przypadku może on dokonać wypłaty w formie: wypłaty w ratach, wypłaty jednorazowej, renty dożywotniej, świadczenia małżeńskiego, wypłaty transferowej na lokatę oszczędnościową lub terminową. Drugą przesłanką dokonania wypłaty przez uczestnika jest poważne zachorowanie. W tym przypadku nie jest konieczne, aby uczestnik PPK ukończył 60. rok życia. Trzecią przesłanką dokonania wypłaty jest zaciągnięcie kredytu hipotecznego. Wypłata dokonywana jest wówczas w celu pokrycia wkładu własnego. Prawo do takiej wypłaty mają tylko uczestnicy, którzy nie ukończyli 45. roku życia. Aby ustalić, czy poszczególne formy wypłat z PPK chronią uczestnika przed indywidualnym ryzykiem długowieczności i jego finansowymi konsekwencjami, należy zastosować metodę ekonomicznej analizy prawa prowadzonej na poziomie mikro.

Słowa kluczowe: emerytura, świadczenie emerytalne, rynek emerytalny, pracowniczy plan kapitałowy, zabezpieczenie emerytalne.

Kody JEL: G23, J32, J26, K31.

1. Wstęp

Tworzeniu nowego systemu pracowniczych planów kapitałowych (PPK) w Polsce towarzyszy medialna kampania promująca PPK jako nową formę dodatkowego zabezpieczenia emerytalnego. Tymczasem zarówno ustawowy cel systemu PPK, jak

¹ Kontakt z autorem: Sebastian Jakubowski (ORCID: 0000-0003-2689-7672), Uniwersytet Wrocławski, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii, ul. Uniwersytecka 22/26, 50-145 Wrocław, e-mail: sebastian.jakubowski@uwr.edu.pl.

i jego konstrukcja wskazują, że uczestnictwo w systemie PPK gwarantuje ograniczone bezpieczeństwo emerytalne. Kluczowe znaczenie mają tutaj sposób gromadzenia środków na rachunku PPK oraz sposób, w jaki uczestnik PPK może te środki wykorzystać [Zieliński 2018]. Dlatego pierwszym celem artykułu jest wyodrębnienie dopuszczalnych przez prawo form wypłat środków zgromadzonych na rachunku uczestnika PPK. Drugim celem jest ustalenie, czy poszczególne formy wypłat z PPK chronią uczestnika przed indywidualnym ryzykiem długowieczności i jego finansowymi skutkami. Przy czym indywidualne ryzyko długowieczności definiowane jest tutaj jako ryzyko dożycia dłuższego wieku, niż oczekiwał uczestnik PPK². Ryzyko takie wiąże się z przedwczesnym wyczerpaniem środków zgromadzonych na rachunku uczestnika PPK. Natomiast finansowe skutki długowieczności definiowane są jako wzrost potrzeb finansowych uczestnika PPK wynikający ze starzenia się. Pogarszający się stan zdrowia i pogłębiająca się niedołożność narażają uczestników PPK na wyższe wydatki ponoszone na leki oraz opiekę medyczną. Należy podkreślić, że indywidualne ryzyko długowieczności, którego realizacja może mieć negatywne następstwa dla poszczególnych uczestników PPK, nie stanowi jednak zagrożenia dla stabilności systemu PPK [Szczepański 2014].

Realizacja tak wybranych celów narzuca hipotezę badawczą. Brzmi ona: wszystkie przewidziane przez prawo formy wypłat środków z PPK chronią uczestnika przed indywidualnym ryzykiem długowieczności i jego finansowymi konsekwencjami.

Ustawa z dnia 4 października 2018 r. o pracowniczych planach kapitałowych (dalej: ustawa o PPK)³ przewiduje kilka sposobów wypłaty środków z rachunku w pracowniczym planie kapitałowym. Docelową formą wykorzystania środków zgromadzonych w PPK ma być ich wypłata w ratach, po osiągnięciu przez uczestnika 60. roku życia. Domyślnie świadczenie to będzie podzielone na część wypłacaną jednorazowo (25% środków zgromadzonych w PPK) oraz część wypłacaną przez minimum 10 lat w 120 ratach miesięcznych (75% środków zgromadzonych w PPK). Zgodnie z ustawą możliwe będzie również dokonanie jednorazowej wypłaty wszystkich środków zgromadzonych na rachunku w pracowniczym planie kapitałowym. Ustawa wprowadza również możliwość wykupu dożywotniego świadczenia, ale tylko w zakładzie ubezpieczeń. Nowymi i unikalnymi formami wypłaty są: świadczenie małżeńskie z PPK, wypłata w przypadku poważnego zachorowania oraz wypłata na cele mieszkaniowe (na pokrycie wkładu własnego w związku z zaciągnięciem kredytu hipotecznego).

W przypadku śmierci uczestnika PPK środki pozostające na jego rachunku podlegają dziedziczeniu. Oznacza to, że zgromadzony kapitał emerytalny stanowi również

² Subiektywna ocena uczestników dotycząca dalszej długości trwania ich życia ma o tyle znaczenie, że to uczestnik po osiągnięciu 60. roku życia podejmuje decyzję, wskazując moment rozpoczęcia wypłat oraz liczbę rat (długość okresu pobierania świadczenia z PPK). Błędna decyzja uczestnika będzie skutkować tym, że okres wypłaty środków zgromadzonych w PPK będzie zbyt krótki lub zbyt długi. Brak danych statystycznych dotyczących decyzji uczestników w tym zakresie zawęża analizę do domyślnych sposobów wypłaty zgromadzonych środków.

³ Dz. U. z 2018 r. poz. 2215.

dotatkowe zabezpieczenie finansowe dla rodziny lub innych osób wskazanych przez uczestnika PPK.

Realizacja celów badawczych wymagała szczegółowej analizy obowiązujących przepisów prawnych, w szczególności ustawy o PPK. Aby zweryfikować postawioną hipotezę badawczą, konieczne było zastosowanie metody ekonomicznej analizy prawa. Przy czym przyjęto przede wszystkim perspektywę indywidualnego uczestnika (ujęcie mikroekonomiczne).

2. Wypłata w ratach

Uczestnik PPK pozbawiony jest prawa do swobodnego rozporządzania środkami zgromadzonymi na rachunku PPK. Jest to bezpośrednią konsekwencją przyjętego przez ustawodawcę celu utworzenia i funkcjonowania systemu PPK. Ustawowym celem PPK jest systematyczne gromadzenie oszczędności przez uczestnika PPK z przeznaczeniem na wypłatę po osiągnięciu przez niego 60. roku życia (art. 3 ust. 1 ustawy o PPK). Uczestnik ma prawo rozporządzać środkami zgromadzonymi na rachunku PPK jedynie w przypadkach i formach enumeratywnie wskazanych w ustawie [Wojewódka, Kolek, Sobolewski 2019].

Wypłata środków zgromadzonych na rachunku uczestnika PPK możliwa jest tylko w trzech przypadkach: osiągnięcia przez uczestnika wieku 60 lat (art. 99 i 100 ustawy o PPK), zawarcia umowy z wybraną instytucją finansową w celu pokrycia wkładu własnego (art. 98 ustawy o PPK) oraz poważnego zachorowania uczestnika, jego dziecka lub małżonka (art. 101 ustawy o PPK).

Docelową formą wykorzystania środków zgromadzonych w PPK ma być ich wypłata po osiągnięciu przez uczestnika 60. roku życia. Domyślnie będzie ona podzielona na część wypłacaną jednorazowo (25% środków zgromadzonych w PPK) oraz część wypłacaną przez minimum 10 lat w 120 ratach miesięcznych (75% środków zgromadzonych w PPK) (art. 99 ustawy o PPK). Taki kształt domyślnej wypłaty środków zgromadzonych w PPK ma się nijak do procesu wydłużania się przeciętnej długości życia. Już obecnie średnia długość życia w Polsce zbliża się do 80 lat [Żukowski 2019]. Tymczasem domyślna wypłata zakłada wyczerpanie zgromadzonych środków już w momencie osiągnięcia 70. roku życia przez uczestnika PPK.

Jeżeli środki zgromadzone w PPK będą tak niskie, że wysokość pierwszej wyliczonej raty będzie mniejsza niż 50 zł, to wszystkie środki zostaną wypłacone jednorazowo (art. 99 ust. 2 ustawy o PPK). Wypłata dokonywana będzie na wskazany przez uczestnika rachunek bankowy (art. 2 pkt 41 ustawy o PPK). Uczestnik nie będzie miał więc prawa do dokonania wypłaty w gotówce. Aby możliwa była wypłata, wystarczy osiągnąć wiek 60 lat i złożyć odpowiedni wniosek (art. 97 ust. 1 pkt 1 ustawy o PPK).

Wysokość miesięcznych rat. Wysokość miesięcznych rat będzie uzależniona od wartości jednostek (uczestnictwa lub rozrachunkowych) zgromadzonych na rachunku w PPK [Leśna-Wierszołowicz 2016]. Im dłużej i im więcej uczestnik oraz

podmiot zatrudniający będą wpłacali na rachunek w PPK, tym większa będzie liczba jednostek nabytych w ramach PPK [Dybał 2017]. Natomiast wartość jednostek (uczestnictwa lub rozrachunkowych) uzależniona będzie od efektów polityki lokacyjnej funduszu zdefiniowanej daty, który będzie prowadził rachunek PPK [Jedynak 2018a].

Modyfikacja liczby rat. Drugim elementem kształtującym wysokość miesięcznego świadczenia będzie liczba rat, na które będą podzielone środki zgromadzone w PPK [Szczepański 2017a]. Ustawodawca przyznaje uczestnikowi dość szerokie możliwości kształtowania wypłat środków z PPK po osiągnięciu 60. roku życia. Na wniosek uczestnika pierwsza część wypłaty (25% środków zgromadzonych w PPK) może być również rozłożona na raty (art. 99 ust. 1 pkt 1 ustawy o PPK). Umożliwi to podwyższenie kwoty miesięcznych rat z PPK.

Kolejnym elementem, który będzie mógł być zmieniony na wniosek uczestnika, jest liczba miesięcznych rat. Nie musi ona wynosić 120. Możliwe i pożądane będzie zwiększenie liczby rat, nawet jeśli oznaczać to będzie mniejsze comiesięczne świadczenia [Góra 2014]. Ustawa o PPK przewiduje możliwość zwiększenia liczby rat nawet po długim czasie od rozpoczęcia pobierania świadczeń z PPK. Jedynym warunkiem jest utrzymanie kwoty miesięcznego świadczenia z PPK powyżej 50 zł (art. 99 ust. 6 ustawy o PPK).

Im więcej rat, tym niższe miesięczne świadczenie, ale jednocześnie suma wszystkich środków wypłaconych z PPK będzie wtedy wyższa [Buchholtz, Gaska, Góra, 2018]. Będzie to możliwe, ponieważ wolniejsze wypłacanie środków z PPK umożliwi dłuższe wypracowywanie zysków od zgromadzonego kapitału [Dybał 2017]. Rozpoczęcie procesu wypłat świadczeń z PPK nie oznacza bowiem, że wszystkie zgromadzone jednostki (uczestnictwa lub rozrachunkowe) zostaną umorzone [Borda, Kowalczyk-Rólczyńska 2018].

Uczestnik PPK będzie mógł również zmniejszyć liczbę rat. Będzie to oznaczać podwyższenie miesięcznego świadczenia z PPK, ale kosztem utraty zysków kapitałowych z tytułu dłuższego pomnażania kapitału w ramach PPK. Aby zniechęcić uczestników do tego krótkowzrocznego rozwiązania, projekt ustawy przewiduje potrącenie zryczałtowanego podatku od dochodów kapitałowych od 75% środków zgromadzonych w PPK i wypłacanych w mniejszej liczbie rat niż 120 (art. 99 ust. 1 pkt 2 ustawy o PPK) [Rutecka 2015].

Należy podkreślić brak mechanizmu indeksacji zgromadzonych środków i waloryzacji wypłacanego z PPK świadczenia. Wysokość miesięcznych rat obliczana będzie co miesiąc na nowo, na podstawie liczby i wartości jednostek (uczestnictwa lub rozrachunkowych), które pozostały na rachunku PPK (art. 99 ust. 3 ustawy o PPK). Dlatego comiesięczne świadczenie z PPK nie będzie miało stałej wysokości i może się minimalnie różnić w każdym kolejnym miesiącu. To, jak będzie się zmieniała wartość zgromadzonych jednostek (uczestnictwa lub rozrachunkowych), uzależnione będzie od polityki lokacyjnej funduszu zdefiniowanej daty. Co do zasady środki zgromadzone przez najstarszych uczestników PPK będą inwestowane w obligacje.

Możliwość odroczenia wypłaty środków. Im później rozpocznie się pobieranie świadczenia z PPK w formie miesięcznych rat, tym lepiej to świadczenie będzie chronić przed indywidualnym ryzykiem długowieczności [Brzęczek, Szczepański, 2017]. Dlatego uczestnik PPK będzie mógł rozpocząć wypłacanie środków z PPK nawet dopiero po ukończeniu przykładowo 75. roku życia.

Natomiast ustanowienie minimalnego wieku uprawniającego do rozpoczęcia wypłat na poziomie zaledwie 60 lat jest niewątpliwie korzystne dla uczestników planujących wczesne zakończenie kariery zawodowej i szybką konsumpcję zgromadzonego kapitału emerytalnego [Cichowicz, Rutecka-Góra 2017]. Niestety dla poziomu zabezpieczenia przed indywidualnym ryzykiem długowieczności jest to rozwiązanie zdecydowanie niekorzystne [Barr, Diamond 2008]. Również ustalenie okresu wypłaty 75% zgromadzonych środków na zaledwie 10 lat (120 rat) będzie przekładać się na wyższy poziom comiesięcznych rat, ale ze szkodą dla poziomu ochrony przed indywidualnym ryzykiem długowieczności. Przy średniej długości życia w Polsce zbliżającej się do 80 lat wyczerpanie środków zgromadzonych w ramach PPK w momencie osiągnięcia 70. roku życia pozbawia uczestników PPK dodatkowego comiesięcznego dochodu akurat w tym momencie, gdy ich potrzeby finansowe gwałtownie wzrastają [Marczak 2016]. Pogarszający się stan zdrowia i pogłębiająca się niedołężność narażają uczestników PPK na wyższe wydatki ponoszone na leki oraz opiekę medyczną [Werpachowska 2018]. Oznacza to, że domyślna wypłata w ratach rozpoczęta niedługo po osiągnięciu 60. roku życia nie chroni uczestnika przed negatywnymi skutkami indywidualnego ryzyka długowieczności. W tym przypadku dodatkowe zabezpieczenie emerytalne wynikające z uczestnictwa w PPK ma charakter tymczasowy, a przez to ograniczony.

3. Jednorazowa wypłata wszystkich środków z PPK

Ustawa o PPK dopuszcza również możliwość jednorazowego umorzenia wszystkich zgromadzonych jednostek (uczestnictwa lub rozrachunkowych) i wypłaty wszystkich środków pieniężnych uzyskanych w ten sposób [Jakubowski 2019].

Aby jednorazowo wypłacić wszystkie środki zgromadzone w PPK, konieczne jest złożenie stosownego wniosku. Zgodnie z art. 99 ust. 1 pkt 2 ustawy o PPK uczestnikowi przysługuje prawo do złożenia wniosku o wypłatę pozostałych 75% środków zgromadzonych w PPK w mniejszej liczbie rat. Jednocześnie w obecnym stanie prawnym brak jest zastrzeżeń co do zmniejszenia liczby rat nawet do jednej⁴. Warunkiem jest zapoznanie się uczestnika z informacją o konieczności zapłaty zryczałtowanego podatku od dochodów kapitałowych oraz uiszczenie tego podatku.

W przypadku jednorazowej wypłaty całości zgromadzonych środków ciężko jest mówić o jakimkolwiek zabezpieczeniu przed indywidualnym ryzykiem długowieczności. Zgromadzone jednostki uczestnictwa zostają umorzone, a ich równowartość zostaje wypłacona uczestnikowi PPK. To od decyzji wypłacającego będzie zależeć, kiedy i jak zostaną skonsumowane środki pieniężne pochodzące z wypłaty. Oznacza

⁴ Odmiennie M. Wojewódka [2019].

to, że staną się one częścią majątku byłego uczestnika PPK i zostaną postawione do jego pełnej dyspozycji.

Istnieje obawa, że część uczestników PPK będzie dokonywać jednorazowej wypłaty wszystkich środków w krótkim czasie po ukończeniu 60. roku życia i przeznaczy je na konsumpcję np. dóbr luksusowych [Cichowicz, Rutecka-Góra 2017]. W konsekwencji uczestnictwo w PPK minie się z głównym celem, jakim jest dodatkowe gromadzenie środków na okres emerytalny liczony w latach, jeśli nie w dekadach [Pobłocka 2017].

Niekoniecznie jednak będzie tak, że osoby jednorazowo wypłacające całe środki zgromadzone w PPK będą je przeznaczać na konsumpcję [Leśna-Wierszołowicz 2017]. Jednorazowa wypłata powinna być przeznaczana na przedsięwzięcia gwarantujące uczestnikom PPK spokojną jesień życia (np. własna restauracja, pensjonat, dom blisko rodziny, papiery wartościowe czy nawet inwestycja w rodzinne przedsiębiorstwo) [Bielawska 2018].

Projekt ustawy przewiduje natomiast przymusową wypłatę jednorazową, w przypadku gdy środki zgromadzone w PPK będą tak małe, że wysokość pierwszej wyliczonej raty będzie mniejsza niż 50 zł (art. 99 ust. 2 ustawy o PPK). W tym przypadku środki te nie są obciążane zryczałtowanym podatkiem od dochodów kapitałowych (art. 30a ust. 1 pkt 11b ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych⁵). Zwolnienie z obciążeń fiskalnych najuboższych uczestników PPK ma swoje głębokie uzasadnienie aksjologiczne. Ze względów społecznych nie należy obciążać tym podatkiem najgorzej wynagradzanych uczestników oraz uczestników, którzy ze względów zdrowotnych dokonali wypłaty znacznej części zgromadzonych w PPK środków w przeddzień rozpoczęcia deakumulacji zgromadzonego w PPK kapitału.

4. Renta dożywotnia nabywana za środki zgromadzone na rachunku PPK

Nie wszystkim uczestnikom PPK będzie odpowiadać fakt, że wypłata środków z PPK będzie miała charakter okresowy (domyślnie 10 lat) (art. 99 ust. 1 pkt 2 ustawy o PPK). Dla części z nich głównym motywem przystąpienia do PPK będzie ochrona siebie i bliskich przed negatywnymi skutkami długowieczności. W tej sytuacji powstaje pytanie, czy będzie możliwe dożywotnie wypłacanie świadczeń z PPK?

Ustawa o PPK przewiduje taką możliwość, ale konieczne będzie pośrednictwo zakładu ubezpieczeń na życie [Jedynak 2018b]. Zgodnie z art. 99 ust. 7 ustawy o PPK uczestnik będzie mógł zawrzeć umowę z takim zakładem na wypłatę świadczenia okresowego lub dożywotniego (renta okresowa lub dożywotnia). Konieczna będzie w tym przypadku wypłata transferowa zgromadzonych środków z PPK do wybranego zakładu ubezpieczeń na życie (art. 102 ustawy o PPK).

Na podstawie wpłaconych środków zakład będzie wyliczał i wypłacał świadczenie: rentę okresową lub dożywotnią. Zgodnie z art. 21 ust. 1 pkt 58 lit. c ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych wypłata transferowa zgromadzonych środków będzie zwolniona z podatku.

⁵ Tekst jedn. Dz. U. z 2019 r. poz. 1387.

Podstawową zaletą wykupu świadczenia dożywotniego (renty dożywotniej) w zakładzie ubezpieczeń na życie będzie gwarancja otrzymywania dodatkowego dochodu aż do śmierci, a nie tylko do wyczerpania środków zgromadzonych w PPK [Szczepański 2017b]. Będzie to skutecznie chronić uczestnika PPK przed negatywnymi skutkami długowieczności [Góra 2014]. Wadą takiego rozwiązania będą niewątpliwie wyższe koszty wykupu świadczenia w zakładzie ubezpieczeń na życie [Antonów 2018].

Wysokość środków zgromadzonych i pomnożonych na rachunku przeciętnego uczestnika PPK będzie zbyt niska na wykup miesięcznej renty dożywotniej o odczuwalnej wartości [Jedynak 2016]. Tylko uczestników o bardzo wysokich zarobkach (i dużych środkach zgromadzonych na rachunku PPK) oraz kończących karierę zawodową po ukończeniu 70. roku życia będzie stać na wykup miesięcznej renty dożywotniej o sporej wartości. Przykładowo 35-latkowie zarabiający miesięcznie 2100 zł po 25 latach uczestnictwa w PPK mogą się spodziewać, że miesięczna wartość ich renty dożywotniej wyniesie 443 zł. Natomiast 35-latkowie zarabiający 14 100 zł miesięcznie mogą się spodziewać renty dożywotniej na poziomie 966 zł [Jedynak 2018b]. Co więcej, renta ta co do zasady nie będzie indeksowana o poziom inflacji. Oznacza to, że w okresie około 20 lat jej realna wartość będzie ulegać znacznemu zmniejszeniu.

Niemniej jednak renta dożywotnia nabywana za środki zgromadzone w PPK zapewnia ochronę uczestnikowi przed indywidualnym ryzykiem długowieczności. Świadczenie to jest wypłacane uczestnikowi do momentu jego śmierci. A okres ten może trwać nawet do kilkudziesięciu lat. Problemem tu jest poziom tego dodatkowego zabezpieczenia. Tylko uczestnicy, którzy zgromadzili duży kapitał emerytalny i późno rozpoczęli pobieranie renty dożywotniej, będą otrzymywać świadczenie o istotnej wysokości.

5. Wypłata transferowa na lokatę

Ustawa o PPK przyznaje uczestnikowi PPK również prawo do dokonania wypłaty transferowej na rachunek terminowej lokaty oszczędnościowej lub na rachunek lokaty terminowej prowadzony w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-kredytowej (art. 102 ust. 1 i 3 ustawy o PPK).

Warunkiem dokonania takiej wypłaty transferowej jest osiągnięcie przez uczestnika 60. roku życia oraz okazanie potwierdzenia zawarcia umowy o prowadzenie rachunku lokaty terminowej (z bankiem lub spółdzielczą kasą oszczędnościowo-kredytową). Posiadaczem rachunku lokaty terminowej musi być sam uczestnik PPK. Nie ma tu więc możliwości wpłaty zgromadzonych środków na rachunek należący do kogoś innego (np. członka najbliższej rodziny, konkubenta itp.). PPK są formą dodatkowego gromadzenia środków na okres emerytalny uczestnika, a środki zgromadzone na jego rachunku mają służyć przede wszystkim samemu uczestnikowi od momentu zakończenia przez niego kariery zawodowej (najwcześniej w momencie

osiągnięcia przez niego 60. roku życia) i podjęcia decyzji o wypłacie lub wypłacie transferowej środków zgromadzonych w systemie PPK.

Rachunek lokaty terminowej, na który uczestnik PPK składa dyspozycję dokonania wypłaty transferowej, musi dawać ograniczone możliwości dysponowania środkami przekazanymi z PPK. Środki te mogą być wykorzystywane tylko w identyczny sposób jak w przypadku standardowej wypłaty z PPK po osiągnięciu przez uczestnika 60. roku życia. Oznacza to, że jednorazowa wypłata z lokaty terminowej może obejmować tylko 25% środków. Natomiast pozostałe 75% środków wypłacane jest przez co najmniej 10 lat (minimum 120 rat). Jeżeli byłby uczestnik PPK zdecydował się na wypłatę pozostałych 75% środków w krótszym okresie (mniejsza liczba rat niż 120), zrodzi to obowiązek uiszczenia zryczałtowanego podatku od dochodów kapitałowych.

Taka konstrukcja wypłaty zgromadzonych środków na lokatę oznacza, że umożliwia ona jedynie zakończenie współpracy uczestnika PPK z daną instytucją finansową [Kolek, Wojewódka, Sobolewski 2019]. Celem tej instytucji prawnej jest umożliwienie uczestnikom PPK zmiany instytucji finansowej, która będzie dokonywała wypłaty zgromadzonych środków po osiągnięciu przez nich 60. roku życia. Uczestnicy PPK mają ograniczoną swobodę wyboru instytucji finansowych prowadzących ich rachunek PPK. To na podmiocie zatrudniającym ciąży przede wszystkim obowiązek dokonania wyboru instytucji finansowej zarządzającej PPK. Wypłata transferowa na lokatę umożliwi uczestnikom PPK eliminację kosztów związanych z pomnażaniem zgromadzonego kapitału, czy szerzej kosztów dalszego uczestnictwa w PPK.

Natomiast nie jest to zasadnicza zmiana sposobu wypłacania środków z PPK. Identycznie jak w przypadku domyślnej wypłaty w 120 ratach również to dodatkowe świadczenie ma charakter tymczasowy. Oznacza to, że poziom ochrony uczestnika przed indywidualnym ryzykiem długowieczności jest ograniczony.

6. Świadczenie małżeńskie z PPK

Formą wypłaty zgromadzonych środków z PPK, która budzi największe kontrowersje, jest świadczenie małżeńskie. W myśl art. 100 ustawy o PPK uczestnik po osiągnięciu 60. roku życia może złożyć wniosek o wypłatę środków zgromadzonych w PPK w formie świadczenia małżeńskiego. Będzie ono wypłacane w ratach przez 10 lat lub dłużej (aż do wyczerpania środków zgromadzonych na wspólnym rachunku małżeńskim).

Warunkami skorzystania z świadczenia małżeńskiego z PPK jest: (1) osiągnięcie przez oboje małżonków wieku 60 lat, (2) posiadanie przez małżonków rachunków PPK w tej samej instytucji finansowej, (3) złożenie wspólnego oświadczenia przez małżonków o wyborze świadczenia małżeńskiego jako formy wypłaty środków z PPK.

Po złożeniu wniosku przez małżonków wybrana instytucja finansowa otwiera specjalny rachunek, tzw. rachunek małżeński. Na rachunek ten będą trafiać wszystkie

środki zgromadzone przez małżonków w ramach PPK. Nie będzie tu prawnej możliwości dokonania jednorazowej wypłaty 25% zgromadzonych środków w PPK zaraz po przejściu na emeryturę. Taka możliwość zarezerwowana została tylko dla wypłat o charakterze indywidualnym (art. 99 ust. 1 ustawy o PPK).

Wysokość świadczenia małżeńskiego będzie uzależniona od wielkości środków wpłaconych na rachunek małżeński. Co miesiąc wartość tych środków będzie dzielona przez liczbę miesięcy pozostałych do wypłaty ostatniej zaplanowanej raty. Tak wyliczona kwota stanowiła będzie wysokość świadczenia małżeńskiego. Świadczenie będzie jedno dla obu małżonków.

Wysokość świadczenia obliczana będzie co miesiąc na nowo, na podstawie liczby i wartości jednostek (uczestnictwa lub rozrachunkowych), które pozostały na rachunku małżeńskim. Dlatego świadczenie małżeńskie nie będzie miało stałej wysokości i może się co miesiąc minimalnie różnić. Natomiast to, jak będzie zmieniała się wartość zgromadzonych jednostek (uczestnictwa lub rozrachunkowych), uzależnione będzie od polityki lokacyjnej funduszu zdefiniowanej daty. Nie ma tu więc mechanizmów indeksacji zgromadzonych środków i waloryzacji świadczenia małżeńskiego.

Co istotne, środki zgromadzone na rachunku małżeńskim będą podlegać dziedziczeniu w przypadku śmierci obojga małżonków [Marczak 2015]. Natomiast jeżeli jeden małżonek pozostanie przy życiu, to świadczenie małżeńskie będzie mu wypłacane w całości aż do wyczerpania środków zgromadzonych na rachunku małżeńskim.

Krytyka instytucji świadczenia małżeńskiego. Problemy z unormowaniem świadczenia małżeńskiego pojawiły się już w toku prac nad projektem ustawy o PPK. Przepisy regulujące instytucję świadczenia małżeńskiego krytykowane były m.in. za podstawowe błędy i daleko idący brak precyzji.

Instytucja świadczenia małżeńskiego nie jest pierwszą próbą wprowadzenia wspólnego świadczenia dla obojga małżonków. Już w 1999 r. do projektu ustawy o zakładach emerytalnych wpisana została instytucja wspólnej emerytury dożywotniej. Emerytura ta miała być jedną z form wypłaty środków z OFE [Chłoń-Domińczak 2010]. Wysoki koszt takiego rozwiązania oraz problemy z przygotowaniem dostatecznie precyzyjnych przepisów spowodowały, że idea wspólnej emerytury dożywotniej została zarzucona. Rozwiązanie podobnego typu nie znalazło się w ustawie o emeryturach kapitałowych z 2008 r.⁶

Podobne problemy z unormowaniem świadczenia małżeńskiego pojawiły się już w toku prac legislacyjnych nad projektem ustawy o PPK. Niestety nie zostały one usunięte. Przepisy regulujące instytucję świadczenia małżeńskiego obciążone są m.in. podstawowymi błędami i daleko idącym brakiem precyzji.

Po pierwsze, ustawa o funduszach inwestycyjnych i zarządzaniu alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi nie zna pojęcia „rachunek małżeński”. Rodzi to konieczność harmonizacji ustawy o funduszach inwestycyjnych z ustawą o PPK oraz wprowadzenia kolejnej skomplikowanej regulacji do porządku prawnego.

⁶ Tekst jedn. Dz. U. z 2018 r. poz. 926.

Po drugie, ograniczenie możliwości skorzystania ze świadczenia małżeńskiego tylko do małżonków, których PPK jest prowadzone przez tę samą instytucję finansową, budzi poważne wątpliwości. Aby świadczenie małżeńskie miało szansę stać się realną alternatywą dla innych form wypłacania środków z PPK, powinna istnieć możliwość skorzystania z tego rozwiązania również przez małżonków, których PPK będą prowadzone przez różne instytucje finansowe.

Po trzecie, brakuje reguł postępowania w przypadku rozwodów lub ustania wspólności majątkowej w trakcie pobierania świadczenia małżeńskiego. Ta luka prawna będzie rodzić poważne problemy w prawidłowym funkcjonowaniu PPK. Tym bardziej że wydłuża się przeciętna długość życia oraz wzrasta aktywność polskich seniorów [Chłoń-Domińczak 2010].

Podsumowując zastrzeżenia wobec instytucji świadczenia małżeńskiego z PPK, należy stwierdzić, że instytucja ta jest ciekawym i dobrym pomysłem, ale niestety trudnym do prawidłowego wprowadzenia [Koczur, Szumlicz 2018]. Dlatego należy postulować dalsze prace nad tą formą wypłaty zgromadzonych środków, które będą eliminować powyższe niedociągnięcia.

Ochrona obojga małżonków przed ryzykiem długowieczności w przypadku wyboru świadczenia małżeńskiego również ma tymczasowy oraz ograniczony charakter. Ponownie kluczowe znaczenie ma wielkość zgromadzonego kapitału emerytalnego oraz moment rozpoczęcia pobierania świadczenia małżeńskiego. Jeżeli zgromadzony kapitał jest znaczny, a małżonkowie zdecydują się na późne rozpoczęcie wypłat (np. po 75. roku życia), to będą oni w dużym stopniu chronieni przed ryzykiem długowieczności. Dodatkowo poziom tej ochrony będzie wyższy dzięki połączeniu środków zgromadzonych przez obu małżonków oraz wyeliminowaniu jednorazowej wypłaty 25% zakumulowanego kapitału. Na uznanie zasługuje zastosowanie mechanizmu wzajemnego zabezpieczania się małżonków na okres starości [Koczur, Szumlicz 2018].

7. Wcześniejsza wypłata środków z PPK w przypadku poważnego zachorowania

Ustawa o PPK uwzględnia również możliwość wypłaty zgromadzonych środków przed osiągnięciem 60. roku życia. Pierwszym takim wyjątkiem jest wcześniejsza wypłata w przypadku poważnego zachorowania.

Art. 101 ustawy przewiduje wypłatę środków zgromadzonych w PPK w przypadku poważnego zachorowania uczestnika, jego współmałżonka lub dziecka. Cel ten nie jest bezpośrednio związany z głównym przeznaczeniem PPK, jakim jest dodatkowe gromadzenie środków na okres emerytalny. Dlatego rozwiązanie to jest poddawane krytyce [Wojewódka 2019, s. 342].

Wcześniejsza wypłata w przypadku poważnego zachorowania ograniczona będzie tylko do wysokości 25% środków zgromadzonych na rachunku uczestnika PPK. Powstaje pytanie, co oznacza „poważne zachorowanie”? Odpowiedź znajduje się w art. 2 pkt 23 ustawy o PPK. Termin „poważne zachorowanie” jest tam dość

szeroko zdefiniowany. Obok trwałej niezdolności do pracy uprawniającej do otrzymania renty inwalidzkiej (regulowanej ustawą z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych⁷) wymienione są jednostki chorobowe, których wystąpienie będzie uprawniać do uzyskania wcześniejszej wypłaty środków z PPK. Co istotne, wcześniejsza wypłata środków z PPK w przypadku poważnego zachorowania nie będzie utrudniać uzyskania renty inwalidzkiej lub innych świadczeń z ubezpieczeń społecznych.

Aby dokonać wcześniejszej wypłaty w przypadku poważnego zachorowania, konieczne będzie przedstawienie zaświadczenia lekarskiego oraz złożenie wniosku w instytucji prowadzącej rachunek PPK uczestnika.

To uczestnik PPK będzie decydował o tym, czy wcześniejsza wypłata będzie jednorazowa, czy też rozłożona na raty, oraz ile tych rat będzie. Informacja ta będzie musiała znaleźć się we wniosku. Bez względu na decyzję uczestnika o liczbie rat, pierwsza wypłata będzie dokonywana najpóźniej w terminie dwóch tygodni od złożenia wniosku oraz przedstawienia zaświadczenia lekarskiego.

Wcześniejsza wypłata środków z PPK w przypadku poważnego zachorowania nie będzie obciążona ani podatkiem dochodowym, ani składkami na ubezpieczenia społeczne. Dzięki temu będzie to rozwiązanie korzystniejsze niż rozwiązanie umowy PPK i dokonanie zwrotu całości środków przed osiągnięciem 60. roku życia (art. 105 w związku z art. 2 pkt 47 ustawy o PPK). W przeciwieństwie do wcześniejszej wypłaty środków z PPK na cele mieszkaniowe w przypadku poważnego zachorowania nie będzie obowiązku oddawania do PPK wypłaconych środków.

Niektórzy przedstawiciele instytucji finansowych, które rozważają wejście na rynek PPK, postulują likwidację możliwości wcześniejszego wypłacania środków z PPK w przypadku poważnego zachorowania. Wskazują oni, że podstawowym celem PPK jest zbieranie kapitału na okres emerytalny, a wypłata zgromadzonych środków przez uczestnika przed osiągnięciem 60. roku życia to uniemożliwi. Dlatego warto zastanowić się, czy możliwość wcześniejszej wypłaty środków z PPK w przypadku poważnego zachorowania powinna zostać wyeliminowana z ustawy o PPK.

Zwolennicy eliminacji wcześniejszych wypłat z PPK argumentują, że wcześniejsze wypłacanie środków z rachunku będzie pozbawiać uczestnika PPK dodatkowych środków na okres po osiągnięciu 60. roku życia [Wojewódka 2019, s. 342]. Nie jest to zgodne z prawdą, ponieważ uczestnik PPK w przypadku poważnego zachorowania będzie mógł wypłacić jedynie 25% zgromadzonych środków (art. 101 ust. 1 ustawy o PPK). Pozostałe środki zgromadzone na rachunku w PPK będą wypłacane uczestnikowi dopiero po osiągnięciu przez niego 60. roku życia. Dlatego wcześniejsza wypłata środków w przypadku poważnego zachorowania zmniejszy wartość dodatkowych środków zgromadzonych na okres emerytalny, ale ich nie zniweczy.

Przeciwnicy wcześniejszej wypłaty środków w przypadku poważnego zachorowania argumentują również, że występowanie poważnych problemów zdrowotnych nasila się wraz z wiekiem [Werpachowska 2018]. Może to prowadzić do sytuacji, w której największa liczba wypłat z PPK z powodu poważnego zachorowania będzie

⁷ Tekst jedn. Dz. U. z 2018 r. poz. 1270.

dokonywana przez najstarszych uczestników PPK, mających stosunkowo najwięcej zgromadzonych środków. Jednak eliminacja możliwości dokonania wcześniejszej wypłaty środków z PPK w przypadku poważnego zachorowania stawiałby uczestników PPK przed trudnym wyborem. Musieliby oni bowiem rozważyć, czy nie rozwiązać umowy o prowadzenie PPK i dokonać zwrotu całości zgromadzonych tam środków nawet pomimo konieczności zapłaty zryczałtowanego podatku od dochodów kapitałowych oraz zaległych składek na ubezpieczenia społeczne (art. 105 w związku z art. 2 pkt 47 ustawy o PPK). Dlatego możliwość wcześniejszej wypłaty środków z PPK w przypadku poważnego zachorowania pozwala na łagodzenie negatywnych konsekwencji wystąpienia poważnych chorób w rodzinie uczestnika PPK [Jończyk 2003]. Działanie tego mechanizmu jest społecznie pożądane i już tylko z tego powodu możliwość wcześniejszej wypłaty środków z PPK w przypadku poważnego zachorowania powinna być dopuszczalna.

Pojawiają się również argumenty, że mechanizm ten stanie się furką do nadużyć. Należy podkreślić, że zgodnie z obecnym brzmieniem art. 101 ust. 1 ustawy o PPK będzie możliwe wielokrotne dokonywanie wcześniejszych wypłat w związku z wystąpieniem kolejnych poważnych chorób uczestnika, jego współmałżonka lub dziecka. Będzie to umożliwiać wypłatę nawet większości środków zgromadzonych w PPK przed osiągnięciem 60. roku życia bez konieczności zapłaty zryczałtowanego podatku od dochodów kapitałowych oraz zaległych składek na ubezpieczenia społeczne.

Nie można wykluczyć, że część uczestników PPK będzie kierować się niskimi pobudkami i wypłacać zgromadzone środki, by przeznaczyć je na konsumpcję. Należy jednak pamiętać, że realnym celem budowy systemu PPK jest wzrost poziomu oszczędności Polaków, a środki zgromadzone w PPK będą własnością uczestników PPK. Stąd swoboda dysponowania środkami zgromadzonymi w PPK powinna być jak najszersza [Marczak 2016].

Zamierzenie to jest realizowane przez obecne rozwiązania prawne. Uczestnicy mają m.in. przyznane prawo do rozwiązania umowy o prowadzenie PPK (takiej możliwości nie mają członkowie OFE). Pod pewnymi warunkami mogą oni wypłacić środki zgromadzone w PPK przed osiągnięciem 60. roku życia (wypłata na cele mieszkaniowe, wypłata w przypadku poważnego zachorowania). Natomiast po osiągnięciu tego wieku uczestnicy będą dość swobodnie ustalać warunki wypłaty wszystkich zgromadzonych środków na rachunku w PPK (wypłata jednorazowa, wypłata w ratach, wypłata w formie świadczenia małżeńskiego, wypłata w formie świadczenia okresowego lub dożywotniego z zakładu ubezpieczeń na życie). Jako ostrzeżenie należy dodać, że sztywne zmuszanie uczestników do trzymania wszystkich środków na rachunku w PPK do 60. roku życia może skutkować w przyszłości presją polityczną na zmianę prawa i wprowadzenie pełnej swobody wypłacania środków z PPK w dowolnym momencie. A to byłoby sprzeczne z głównym celem PPK i praktycznie pozbawiłoby uczestników PPK dodatkowych środków na okres emerytalny. Dlatego poważne zachorowanie powinno uprawniać do wypłaty środków zgromadzonych w PPK.

Wyplata środków w przypadku poważnego zachorowania nie jest formą dodatkowego zabezpieczenia emerytalnego. Ustawodawca nie zastosował tu warunku osiągnięcia 60. roku życia. Podstawowe znaczenie ma tu fakt utraty zdrowia. Natomiast należy w tym przypadku wskazać na wyższe bezpieczeństwo finansowe uczestnika PPK, który ma dostęp do dodatkowych środków finansowych na zakup usług medycznych w ramach prywatnej opieki zdrowotnej [Barr 2010]. Wykorzystanie systemu PPK do poprawy ochrony zdrowia uczestników PPK i ich rodzin należy ocenić zdecydowanie pozytywnie.

8. Wcześniejsza wypłata środków z PPK na cele mieszkaniowe

Ustawa o PPK przewiduje możliwość dokonania wcześniejszej wypłaty zgromadzonych środków z PPK na cele mieszkaniowe do 100% wartości zgromadzonych w PPK środków, aby pokryć wkład własny w związku z zaciągnięciem kredytu hipotecznego.

W erze pokryzysowej nastąpiło zaostrzenie polityki kredytowej banków. Wyrazem tych przemian w Polsce była zmiana *Rekomendacji S* przez Komisję Nadzoru Finansowego i wprowadzenie wymogu posiadania wkładu minimalnego przy zaciąganiu kredytu hipotecznego. Zgodnie z wytycznymi KNF od 2014 r. minimalny wkład własny podnoszony był co roku o 5% [KNF 2013]. Ostatecznie podwyżki te zakończyły się z dniem 1 stycznia 2017 r., gdy minimalny wkład własny osiągnął poziom 20% wartości kredytu hipotecznego.

W ten sposób wymóg posiadania wkładu własnego stał się dla wielu rodzin barierą przy zakupie własnego lokalu mieszkalnego. Aby rozwiązać ten problem i wesprzeć politykę mieszkaniową kolejnych rządów, ustawa o PPK przewiduje możliwość dokonania wcześniejszej wypłaty zgromadzonych środków z PPK na cele mieszkaniowe.

Zgodnie z art. 98 ustawy o PPK uczestnik może jednorazowo dokonać wypłaty do 100% wartości zgromadzonych w PPK środków, aby pokryć wkład własny w związku z zaciągnięciem kredytu hipotecznego na: budowę lub przebudowę budynku mieszkalnego, zapłatę części ceny zakupu prawa własności budynku mieszkalnego, lokalu mieszkalnego stanowiącego odrębną nieruchomość lub spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego, nabycie prawa własności nieruchomości gruntowej lub jej części, nabycie udziału we współwłasności budynku mieszkalnego lub lokalu mieszkalnego stanowiącego odrębną nieruchomość lub udziału w nieruchomości gruntowej, które wnioskujący o kredyt deklaruje pokryć ze środków własnych w celu przyznania kredytu hipotecznego (art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 23 marca 2017 r. o kredycie hipotecznym oraz o nadzorze nad pośrednikami kredytu hipotecznego i agentami⁸) [Wielebska 2017].

Należy podkreślić, że środki wypłacone z PPK trzeba będzie zwrócić.

Aby dokonać jednorazowej wypłaty na cele mieszkaniowe, konieczne będzie zawarcie umowy z instytucją finansową prowadzącą PPK uczestnika. Wniosek o zawarcie takiej umowy uczestnik będzie składał za pośrednictwem swojego

⁸ Dz. U. z 2017 r. poz. 819.

pracodawcy lub bezpośrednio w instytucji finansowej prowadzącej PPK uczestnika. W umowie tej będzie wskazana inwestycja, która ma być finansowana z kredytu hipotecznego, określone będą zasady i terminy wypłaty środków z PPK oraz zasady i terminy zwrotu środków do PPK.

Wcześniejszej wypłaty środków z PPK na cele mieszkaniowe będzie można dokonać tylko raz. Jeżeli uczestnik posiada kilka rachunków PPK, to będzie on mógł wypłacić środki z jednego PPK, kilku lub nawet wszystkich PPK, ale będzie mógł to zrobić tylko raz.

Co najważniejsze, wcześniejsza wypłata środków z PPK na cele mieszkaniowe nie będzie opodatkowana ani też oprocentowana. Oznacza to, że uczestnicy będą mieli dostęp do niemałych środków na zakup własnego mieszkania lub budowę domu. W dobie niskiej inflacji brak oprocentowania tego kapitału nie będzie zbytnio odczuwany przez uczestnika PPK, ale po powrocie procesów inflacyjnych wcześniejsza wypłata środków z PPK na cele mieszkaniowe może być znacznym zmniejszeniem ciężaru finansowego zakupu (budowy) nieruchomości oraz spłaty zaciągniętych zobowiązań finansowych.

Prawo do skorzystania z wcześniejszej wypłaty środków z PPK na cele mieszkaniowe będzie przysługiwało tylko tym uczestnikom, którzy nie ukończyli 45 lat. Wynika to z faktu, że środki wcześniej wypłacone z PPK na cele mieszkaniowe trzeba będzie zwrócić. Termin zwrotu nie będzie mógł się rozpocząć wcześniej niż 5 lat od dokonania wcześniejszej wypłaty z PPK na cele mieszkaniowe. Ale nie może trwać dłużej niż 15 lat od dnia wypłaty środków. Jedyną sankcją przewidzianą przez ustawę o PPK za brak zwrotu wcześniej wypłaconych środków jest konieczność zapłaty zryczałtowanego podatku od dochodów kapitałowych od niezwróconych kwot.

Podsumowując należy wskazać, że wcześniejsza wypłata środków z PPK na cele mieszkaniowe będzie pełnić funkcję swoistej nieoprocentowanej pożyczki. Można się zastanawiać, czy nie lepszym rozwiązaniem byłoby zastąpienie wcześniejszej wypłaty środków z PPK zastawem na rachunku PPK na poczet zaliczenia tej wartości jako zabezpieczenia wkładu własnego kredytu hipotecznego. W tym przypadku środki te pozostawałyby na rachunku PPK. Należy zakładać, że przez te 15 lat wartość zgromadzonych jednostek (uczestnictwa lub rozrachunkowych) systematycznie by rosła. Umożliwiłoby to pomnażanie zgromadzonego już kapitału emerytalnego. Jednocześnie zastaw na rachunku PPK jako zabezpieczenie wkładu własnego kredytu hipotecznego ułatwiłoby uczestnikowi PPK nabycie pierwszej nieruchomości.

Wykorzystanie systemu PPK do wsparcia polityki mieszkaniowej należy ocenić pozytywnie. Dla młodych rodzin bardziej odczuwalny jest problem braku własnego mieszkania lub domu niż akumulacja kapitału emerytalnego. Ponadto dodanie PPK funkcji podobnej do tej, jaką pełnią kasy mieszkaniowe, może zwiększyć atrakcyjność gromadzenia środków w PPK.

Wypłata środków na cele mieszkaniowe nie stanowi dodatkowego zabezpieczenia emerytalnego. Wpłacone środki trzeba zwrócić. Ponadto środki te nie mogą zostać wykorzystane na zakup kolejnej nieruchomości na wynajem. Brakuje tu więc elementu zapewniającego dodatkowy kapitał na okres emerytalny.

9. Wnioski

Już na etapie wprowadzania PPK pojawił się spór, czy faktycznie ta nowa forma „oszczędzania” środków na okres emerytalny stanowi formę dodatkowego zabezpieczenia emerytalnego. W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę, że realnym celem systemu PPK nie jest systematyczne gromadzenie długoterminowych oszczędności. System PPK ma charakter inwestycyjny, a nie oszczędnościowy. Za wpłaty i dopłaty na rachunek uczestnika PPK nabywane są jednostki uczestnictwa lub jednostki rozrachunkowe funduszy zdefiniowanej daty. Rachunek PPK nie posiada cech rachunku bankowego i nie służy do przechowywania środków pieniężnych. Realnym celem systemu PPK jest systematyczne gromadzenie środków i ich inwestowanie z przeznaczeniem na wypłatę po spełnieniu warunków ustawowych przez uczestnika PPK.

Bliższa analiza zasad funkcjonowania pracowniczych planów kapitałowych, a w szczególności dopuszczalnych form wypłat zgromadzonych środków, prowadzi do wniosku, że uczestnictwo w PPK chroni przed indywidualnym ryzykiem długowieczności, ale w ograniczonym stopniu. Weryfikuje to hipotezę badawczą. Nie wszystkie przewidziane przez prawo formy wypłat środków z PPK chronią uczestnika przed indywidualnym ryzykiem długowieczności i jego finansowymi konsekwencjami.

Wybór domyślnej formy wypłaty w 120 ratach nie chroni uczestnika przed negatywnymi skutkami indywidualnego ryzyka długowieczności, jeżeli rozpocznie on dokonywanie wypłat niedługo po osiągnięciu 60. roku życia. Natomiast przesunięcie momentu rozpoczęcia pobierania świadczeń w tej formie na 70. lub 75. rok życia znacząco podnosi poziom ochrony emerytalnej. Przy średniej długości życia w Polsce zbliżającej się do 80 lat wyczerpanie środków zgromadzonych w ramach PPK dopiero w momencie osiągnięcia 80. lub 85. roku życia oznacza, że przeciętny uczestnik PPK ma szansę otrzymywania świadczenia z PPK aż do śmierci. Podobny efekt można uzyskać, zwiększając liczbę rat do 240 lub nawet 300, chociaż w tym przypadku odbije się to na wysokości miesięcznych rat. Konieczność dokonania podobnych wyborów pojawi się przed uczestnikami, którzy wybiorą formę wypłaty transferowej na lokatę. Jest to kolejny przykład tego, jak realne procesy społeczno-ekonomiczne motywują do wydłużania aktywności zawodowej oraz opóźniania deakumulacji zgromadzonego kapitału emerytalnego.

W przypadku jednorazowej wypłaty całości zgromadzonych środków ciężko jest mówić o jakimkolwiek zabezpieczeniu przed indywidualnym ryzykiem długowieczności. Zgromadzone jednostki uczestnictwa zostają umorzone, a ich równowartość zostaje wypłacona uczestnikowi PPK. To od decyzji wypłacającego będzie zależeć, kiedy i jak zostaną skonsumowane środki pieniężne pochodzące z wypłaty.

Najpełniejszą ochronę uczestnika PPK przed indywidualnym ryzykiem długowieczności gwarantuje wykorzystanie zgromadzonych środków na nabycie renty dożywotniej w zakładzie ubezpieczeń. Świadczenie to jest wypłacane uczestnikowi do momentu jego śmierci bez względu na to, czy okres ten będzie trwał nawet kilka-

dziesiąt lat. Problem może stanowić poziom tego dodatkowego zabezpieczenia. Tylko uczestnicy, którzy zgromadzili duży kapitał emerytalny i rozpoczęli pobieranie renty dożywotniej dużo później niż zaraz po osiągnięciu 60. roku życia, będą otrzymywać świadczenie o istotnej wysokości.

Ochrona uczestnika przed indywidualnym ryzykiem długowieczności w przypadku wyboru świadczenia małżeńskiego również ma tymczasowy oraz ograniczony charakter. Ponownie kluczowe znaczenie ma wielkość zgromadzonego kapitału emerytalnego oraz moment rozpoczęcia pobierania świadczenia małżeńskiego. Przy wyborze tej formy świadczenia poziom ochrony będzie nieco wyższy dzięki połączeniu środków zgromadzonych przez obu małżonków oraz wyeliminowaniu jednorazowej wypłaty 25% zakumulowanego kapitału. Na uznanie zasługuje próba zastosowania mechanizmu wzajemnego zabezpieczania się małżonków na okres starości.

Jednocześnie należy z uznaniem przyjąć starania ustawodawcy o to, by wprowadzić do systemu PPK mechanizmy umożliwiające uczestnikom PPK wykorzystanie zgromadzonych środków przed osiągnięciem 60. roku życia w kluczowych dla ich życia sytuacjach (nabycie własnego miejsca zamieszkania, poważne zachorowanie). Mechanizmy te niewątpliwie przyczynią się do większej stabilności uczestnictwa w PPK i ograniczą liczbę rozwiązywanych rachunków PPK. Uczestnik ma bowiem prawo do rozwiązania umowy i dokonania zwrotu środków zgromadzonych na jego rachunku. Wiąże się to co prawda z koniecznością zwrotu wpłaty powitalnej oraz dopłat rocznych, jak również przekazaniem do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych 30% środków pochodzących z wpłat dokonanych przez podmiot zatrudniający oraz obowiązkiem zapłaty podatku dochodowego od zysków kapitałowych. Ale w przypadku poważnych problemów życiowych, nieprzewidzianych przez ustawę o PPK, uczestnik ma prawo do skorzystania ze zgromadzonego kapitału również w ten sposób.

Ostatecznym argumentem przemawiającym na korzyść systemu PPK jest prawo do dziedziczenia zgromadzonych środków. W przypadku śmierci uczestnika PPK rodzina lub inne osoby wskazane korzystają z zabezpieczenia finansowego, jakim jest kapitał zgromadzony na rachunku nieżyjącego uczestnika PPK. Oznacza to, że gromadzenie środków w PPK zwiększa bezpieczeństwo finansowe nie tylko samego uczestnika, ale również jego najbliższych.

Docelowo system ten ma być prawie powszechny (uczestnictwo na poziomie około 75% osób zatrudnionych w Polsce). A to oznacza, że spora część osób zatrudnionych, która obecnie nie ma większych oszczędności i praktycznie wykluczona jest z korzystania z rynków finansowych, dostanie szansę akumulowania kapitału na okres emerytalny. Niewątpliwie przyczyni się to do podniesienia poziomu ich bezpieczeństwa finansowego.

Bibliografia

- Antonów K., 2018, *Prawo ubezpieczeń społecznych a prawo ubezpieczeń gospodarczych (osobowych)*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” nr 3 (16).
- Barr N., 2010, *Państwo dobrobytu jako skarbonka. Informacja, ryzyko, niepewność a rola państwa*, Wyd. Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa.
- Barr N., Diamond P., 2008, *Reforming Pensions: Principles and Policy Choices*, Oxford University Press, Oxford.
- Bielawska K., 2018, *Retirement Decisions of Seniors in Poland in the Light of the Qualitative Research*, [w:] *European Financial Systems 2018 Proceedings of the 15th International Scientific Conference June 25-26*, Brno.
- Borda M., Kowalczyk-Rólczyńska P., 2018, *Special Issue on Longevity Risk and Insurance*, „Journal of Finance and Economics” nr 4 (6).
- Brzęczek T., Szczepański M., 2017, *The Impact of Demography, Institutional Solutions and Fiscal Incentives on the Level of Participation and Investment Efficiency of Occupational Pension Schemes in Central and Eastern Europe*, „Journal of International Scientific Publications” nr 11.
- Buchholtz S., Gąska J., Góra M., 2018, *Pension Strategies of Workers in a Country Getting Old before Getting Rich*, „IZA Discussion Papers” nr 11830.
- Chłoń-Domińczak A., 2010, *Pension system in Poland in the Gender Context*, [w:] Marin B., Zolyomi E. (eds.), *Women's Work and Pensions: What is Good, What is Best? Designing Gender-Sensitive Arrangements*, European Centre Vienna, Ashgate, London.
- Cichowicz E., Rutecka-Góra J., 2017, *Świadomość Polaków dotycząca dodatkowego oszczędzania na starość – próba oceny oraz identyfikacji niezbędnych działań*, „Problemy Polityki Społecznej” nr 3.
- Dybał M., 2017, *Pracownicze programy emerytalne w Polsce*, „Ekonomia – Wrocław Economic Review” nr 3 (23).
- Góra, M., 2014, *Redesigning pension systems*, „IZA World of Labour”, Institute for the Study of Labor (IZA).
- Jakubowski S., 2019, *Art. 98*, [w:] Jakubowski S., Prusik A. (red.), *Pracownicze plany kapitałowe. Komentarz*, Warszawa.
- Jedynak T., 2016, *The directions of the development of supplementary pension scheme in Poland*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe. Konsument na rynku usług finansowych” nr 3 (22).
- Jedynak T., 2018a, *Automatic Balance Mechanisms as instruments of maintaining pension scheme financial sustainability*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe. Konsument na rynku usług finansowych” nr 3 (29).
- Jedynak T., 2018b, *Wpływ wprowadzenia pracowniczych planów kapitałowych na wysokość przyszłych świadczeń emerytalnych w Polsce*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka” nr 2.
- Jończyk J., 2003, *Prawo zabezpieczenia społecznego. Ubezpieczenia społeczne i zdrowotne, bezrobocie i pomoc społeczna*, Zakamycze, Kraków.
- KNF, 2013, *Uchwała Nr 148/2013 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 18 czerwca 2013 r. w sprawie wydania Rekomendacji S dotyczącej dobrych praktyk w zakresie zarządzania ekspozycjami kredytowymi zabezpieczonymi hipotecznie*, Dz. Urz. KNF z dnia 13 sierpnia 2013 r.

- Koczur W., Szumlicz T., 2018, *Social Insurance: Confrontation of Solidarity and Individualism*, „Polityka Społeczna” nr 1.
- Kolek A., Wojewódka M., Sobolewski O., 2019, *PPK w firmie. Tworzenie, obowiązki informacyjne, rozliczanie wpłat*, Wiedza i Praktyka, Warszawa.
- Leśna-Wierszołowicz E., 2016, *IKE i IKZE jako dobrowolne formy gromadzenia oszczędności emerytalnych*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” nr 451.
- Leśna-Wierszołowicz E., 2017, *Sklonność Polaków do oszczędzania a rozwój dobrowolnych form gromadzenia oszczędności emerytalnych*, „Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis. Oeconomica” nr 88.
- Marczak R., 2015, *Świadczenia z ubezpieczenia społecznego na rzecz rodziny: ochrona interesów rodziny po stracie żywiciela w prawie ubezpieczeń społecznych*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka” nr 4.
- Marczak R., 2016, *Polityka społeczna wobec starzenia się i starości w Polsce w latach 2015–2035*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka” nr 1.
- Pobłocka A., 2017, *Proposals for Additional Forms of Saving for Retirement in Poland*, „Economic and Environmental Studies” nr 1 (41).
- Rutecka J., 2015, *Realokacja czy nowe oszczędności? – O efektach zachęt podatkowych w dodatkowym oszczędzaniu na starość w Polsce*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” nr 1 (18).
- Szczepański M., 2014, *Zarządzanie ryzykiem długowieczności w polskim systemie emerytalnym*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego – Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 65.
- Szczepański M., 2017a, *Managing Longevity Risk in Pension System: The Case Study of Poland*, [w:] Bilgin M.H., Danis H., Demir E., Can U. (eds.), *Country Experiences in Economic Development, Management and Entrepreneurship. Proceedings of the 17th Eurasia Business and Economics Society Conference*, Springer.
- Szczepański M., 2017b, *Metoda annuitetowa w zarządzaniu ryzykiem długowieczności w systemach emerytalnych*, „Studia Oeconomica Posnaniensia” nr 10 (5).
- Werpachowska A., 2018, *Forecasting the impact of state pension reforms in post-Brexit England & Wales using microsimulation and deep learning*, [w:] Chybalski F., Marcinkiewicz E. (red.), *Contemporary problems of intergenerational relations and pension systems: a theoretical and empirical perspective*, Monografie Politechniki Łódzkiej, Łódź.
- Wielebska M., 2017, *Wybrane zagadnienia ustawy o kredycie hipotecznym*, „Monitor Prawa Bankowego” nr 11.
- Wojewódka M., 2019, *Ustawa o pracowniczych planach kapitałowych. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa.
- Wojewódka M., Kolek A., Sobolewski O., 2019, *Pracownicze plany kapitałowe – praktyczny poradnik dla podmiotów zatrudniających*, ODDK, Gdańsk.
- Zieliński M., 2018, *Pracownicze plany kapitałowe – nowa forma zabezpieczenia społecznego? Wybrane kontrowersje na tle podstawowych założeń ustawy o PPK*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” nr 11.
- Żukowski M., 2019, *Rozwój bazy ekonomicznej ubezpieczeń społecznych*, [w:] Pacud R. (red.) *Baza ekonomiczna ubezpieczenia społecznego*, Difin, Warszawa.

Pension benefits from employee capital plans

Abstract. By virtue of the Act of 4 October 2018 on employee capital plans, Poland is implementing a new form of the occupational pension program. All entities employing at least one employee will be obliged to introduce an Employee Capital Plan (ECP). At the same time, all employees who are subject to compulsory retirement and pension insurances in Poland will have to choose if they want to opt-out from the ECP. Thus, Employee Capital Plans are supposed to be a common, voluntary and private long-term saving system for employees. The officially declared purpose of the implementation of ECP is to increase the financial security of participants during the retirement period. The key element for achieving this goal is the pension benefit from the ECP. The main purpose of this article is to describe the forms of pension benefits from ECP. The second goal is the evaluation of protection provided by participation in ECP. This part of the analysis is focused on individual longevity risk and its negative financial impact for individual members of ECP. The primary premise to get the ECP pension benefit is reaching the age of 60. This allows the individual member of the ECP to choose the preferred form of ECP pension benefit. The legal forms of ECP pension benefits are payment in instalments, a single payment, annuity, marriage benefit, transfer payment. The secondary premise to get ECP benefit is a serious illness. Participant does not have to be 60 years old to be entitled to this benefit. The tertiary premise for the ECP benefit is taking out a mortgage. This legal form of ECP benefit is limited only to individual participants who are not older than 45 years. The study is based on the method of economic analysis of law.

Keywords: pension, pension benefit, pension market, Employee Capital Plan, pension security.

JEL Codes: G23, J32, J26, K31.